

חבר
הנאמנים
של
תנועת
בית יעקב

מדי שבת בשבתו

פרשת שמיני

נתיבות בחינוך

הגאון רבי חיים פרידלנדר זצ"ל

תפילה - עסק חי!

שני אנשים פתחו, כל אחד בנפרד חנות לממכר בדים. כל אחד משניהם קנה אותה כמות של סחורה לחנותו. האחד בא מדי יום ביומו לחנותו, סוקר במבטו את כל הסחורה המונחת בה, מונה בפיו כל אחד מסוגי הבדים, מהחל ועד כלה, אחר כך נועל את חנותו והולך לביתו. כך נוהג הוא מדי יום ביומו. האחר - בא גם הוא מדי יום ביומו לחנותו, אך משתדל למכור את הבדים. ואמנם, החנות הומה מרוב קונים. זה נכנס וזה יוצא. הסחורות נמכרות והוא קונה חדשות ושוב מוכר - ומסחרו גדל מיום ליום.

אם נרצה להגדיר את מצב שתי החנויות האלה, איך נגדירן? זה עסק חי וזה עסק מת! אותה סחורה, באיכות ובכמות, היתה מונחת בשתי החנויות, ואף על פי כן, באחת מתנהל עסק חי ובשניה - עסק מת!

ציור זה נותן הסבא מקלם זצ"ל ("חכמה ומוסר" חלק ב, מאמר כה) על ענין התפילה. שנים עומדים ומתפללים מדי יום ביומו, שלוש תפילות. שניהם אף מכוונים פירוש המילות. אף על פי כן, אצל האחד מתנהל עסק חי ואצל השני - עסק מת האחד מתרגם במחשבתו את מילות התפילה לשפתו המדוברת, **תרגום מילולי**. הרי זה כאדם, הסוקר במבטו מדי יום ביומו, את הסחורות המונחות בחנותו, ומונה **בפיו** מה יש לו בחנות. זהו עסק מת, שהרי לא יוכל לגדול ולהתעשר מסחורה המונחת בחנותו בלי החלפה. וכן אדם המעתיק ומתרגם במחשבתו את התפילה לשפתו ותו לא, הרי התפילה חוזרת על עצמה כל הימים. כשהוא מתרגם מילה מסוימת מנוסח התפילה ללשונו, אין כאן התחלפות אלא העתקת המילה ולא מתווסף שום הרגש, שום התבוננות חדשה - זהו עסק מת. אמנם, "אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה", אך **להתפתח** מעסק זה - אין שום סיכוי. כפי שהתפלל בילדותו כן יתפלל כל חייו, כאשר בא כן נלך! אדם, המנסה לעמוד על **תוכן** כל מילה, הוא מנסה לצייר לנגד עיניו באופן מוחשי, את הגנוז באותה מילה, יתחלפו רעיונותיו יום יום. יולדו בו מדי יום ביומו, הרגשים חדשים ומחשבות חדשות - זהו עסק חי, שאדם צומח בו במיום ליום.

ולכאורה, הרי אדם אומר בכל תפילה אותו נוסח ואיך יתכן שאותו נוסח יצמיח תמיד הרגשים חדשים? ר' חיים וואלוז'ינער זצ"ל כותב ("נפש החיים" שער ב, פי"ג), שכל המבין יבין, שאין אדם בעולם, שהיה מסוגל לתקן נוסח תפילה

שיח לפרשת השבוע

הרב בנימין שצ'רנסקי שליט"א

דבור ושתיקה

"ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן" רש"י: שעל פי הדבור נכנס. ופרש רבי ישראל ממודז'ץ: מאחר שנשמר והיה זהיר לקדש את דיבורו שעל פי הדבור לפיכך זכה להיות נכנס ומשמש בכהונה גדולה.

דומה, שאין בעבודת הקודש של יהודי תפקיד קשה משמירת נקיון הפה, וכבר אמר אחד הגדולים: מה רבה הזהירות של יהודי בכל אשר הוא מכניס לפיו: יודע לבחון, אם יש הכשר על האוכל ולבדוק אותו מתולעים ולברר בדיוק מה מקורו ודרך יצורו של כל מזון, ומה אפסית לעומת כל אלה הזהירות של יהודי בכל אשר הוא מוציא מפיו, כי הדבורים מתגלגלים מלשונו כמעט מאליהם, ואין לך קל וטבעי ואנושי מפעולת הדיבור. והאיל וקשה מאד לפקח על כל היוצא מן הפה בתוך קלחת של דברנות ושל פטפטנות, מתגלגלת הלשון בפיו מאליה, בלא מחשבה ובלא בקורת. לעתים, בעמדנו ליד אנשים מסוימים, יש הרגשה, שפלוני כלל וכלל אינו שם לב לכך שהוא מדבר, ולשונו רצה בפיו מאליה, כמו אבד לחלוטין את השליטה על פיו. ואמנם יש שמודים בכך, בלא שהם שמים לב למה שהם אומרים. תלמידה פלונית עסוקה בפטפטת נמרצת בשיעור, והמורה מעירה לה שוב ושוב, עד שהיא נוזפת בה בחמרה, ואז מפטירה התלמידה: באמת סליחה, אני ממש לא שמה לב, שאני מדברת... אלמלא היה הדבר עצוב, היה אפילו משעשע. כיון שקבל אדם לשון ושנים וחיך, הריהו נוקש בהם ומקשקש בהם מבוקר עד לילה, שמא חלילה "ישבתו ממלאכתם" דקות אחדות.

אף על פי כן כמעט ברור הוא, שאפילו פטפטנים מופלגים חשים בנימה הנלעגת והמלגלת העולה מהתואר "פטפטן". חוש בריא לוחש לנו, שפטפטנות היא שם נרדף לסכלות. וכי מי הוא השוטה הנסחף בגלי פטפטת עד טביעה מוחלטת? חסר מעש או משועמם, שממלא את שעותיו הריקות ואת נפשו השוממה במליוני מלים שהוא מפריח לחללו של עולם בחברת כסילים וחסרי מעש כמותו. "מנתח מצבים" שאין לו מושג בהם, "מחוזה דעות" בנושאים שאינו מכיר אותם, "מעלה הרהורים" בתחומים שאין לו ולהם ולא כלום, ולעתים למרביית הגיחוך והצחוק: הוא אפילו משתטה בארשת חשיבות עצמית מופלגת בנוסח של "אני חושב ש..."; "אני סבור ש..." וכי למי בעולם חשוב מה אתה חושב? ומה מעלות ומורידות כל סברות הכרס לועס, רק מפני שאין לך דבר אחר לעשותו? ואמר רבינו מנחם המאירי: "מי שליבו

בו יהיו כלולים כל התיקונים של כל העולמות, ושבמשך אלפי שנים יוכל אותו נוסח תפילה לתקן תמיד תיקונים חדשים, עד ביאת הגואל. רק אנשי כנסת הגדולה, שהיו מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים, בשעה שתקנו נוסח התפילה - רוח הקודש עליהם הופיע, ושם בפיהם את תיבות התפילה, ספורות, מדודות ושקולות. אמנם אין לנו עסק בנסתרות, אך רואים מדבריו איזה עולם טמון בכל תיבה מתיבות התפילה, וכבר אין זה פלא שאותה מילה מסוגלת להצמיח תמיד הרגשים חדשים. אותו קטע נאמר על ידי כל עם ישראל, תלמידי חכמים ופשוטי עם, נשים וטף, לכל המצבים הפוקדים אותם, אף על פי כן יכול כל אחד לחוש, אם מתפלל מתוך שימת לב, שהקטע מכון בדיוק למצב בו נמצא הוא באותה שעה.

אומרים אנו בקריאת שמע 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך' (דברים ו, ו), ודורשים חז"ל על כך, שיהיו עליכם חדשים כאילו היום ניתנו (עי' רש"י דברים יא, ג). לכאורה כוונתם, מחמת החביבות של דברי תורה, דהיינו, עלינו להתייחס אל דברי תורה בחיבה כל כך עצומה, כאילו הם חדשים, שקבלנום היום, אך הסבא מקלם זת"ע ("חכמה ומוסר" ח"א עמוד רלב) מבאר, שדברי תורה הם **באמת** חדשים תמיד, כי תמיד מוצאים בהם דברים חדשים ממה שלא נתגלו לנו בפעמים קודמות, כעין מה שהגמרא בעירובין נ"ד: "למה נמשלו דברי תורה לדד? מה דד כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב, אף דברי תורה, כל זמן שאדם הוגה בהם מוצא בהם טעם". והרי התינוק יונק בכל פעם חלב **אחר** - ממילא, אותם דברי תורה, בכל פעם הם חדשים ממש.

תפילה - שווה בזה לדברי תורה. המתפלל מתוך תשומת לב, מוצא באותן מילים, כל יום, הרגשים חדשים ומחשבות חדשות, שלא הרגיש ולא חשב מעולם, כעין מה שכתב הרמ"ח לוצאטו ז"ל ב"דרך עץ חיים", שהתורה היא כמו גחלת, שכאשר אדם נופח בה הופכת היא לשלהבת, אשר בה כמה גוונים, וכולם היו כמוסים וסגורים בגחלת, וככל שיתאמץ בה יותר יתגלו לו יותר ויותר אורות. כל אור מאיר בשישים ריבוא דרכים, מותאם לנפשות ישראל. כן הוא בתפילה. "ודבריו חיים" אומרים אנו בתפילת "אמת ויציב". נוסח התפילה אינו מילים מודפסות על נייר, אלא צינור, שדרכו זורמים בלי הרף מים חיים, ותמיד מוצאים בהם טעם. דוד המלך אומר אל הבורא עולם: 'בכל יום אברככה', ומפרש "בנפש החיים" (שער א) ש"ברכה" היא מלשון ריבוי ותוספת. אמנם **נוסח** הברכה חוזר על עצמו פעמים אין ספור, אבל **תוכן** הברכה - כל יום הוא עולם חדש, ריבוי ותוספת קדושה. "ודבריו חיים וקיימים, נאמנים ונחמדים לעד ולעולמי עולמים". ומבאר ר' יצחק מאלצן זצ"ל, בפירושו "שיח יצחק" (על סדור הגר"א), שדרך בני אדם, כשמשיגים דבר יקר ונחמד מאד, הנה ביום הראשון יערב להם. אין קץ לשמחתם. כאשר יעברו כמה ימים, תתמעט הערבות. כאשר ירבו הימים - תחלוף לגמרי כל הרגשת החמדה, אבל דבריו של הבורא עולם - "נחמדים לעד". ולא זו בלבד, אלא "לעד ולעולמי עולמים", והכוונה, שטבע האדם הוא, שדבר הערב לילד בן שנה לא יערב לילד בן שש, ואשר יחמוד ילד בן שש - הוא יתעב בלב איש, ואשר יהיה ערב לאיש - יתעב אותו הבא

צר, לשונו רחבה". וכן אמרו: "החסר לדיבור בעומק, מתווסף על פי רב לארכו".

כה שקועים הפטפונים בים הפטפטת, עד שאין להם בעצמם מושג מה אמרו ומה שמעו מפי הפטפונים האחרים בחבורתם, וכשיאמרו להם ביום מן הימים: "והרי בעבר אמרת כר'ואיך תאמר היום דבר הפוך בדיוק?" ישאלו בתמיהה: "אני אמרתי כך? וכי מתי אמרתי?" וכתב רבי יהודה החסיד: "כשאני מדבר אני מתחרט, וכשאני מדבר אני מתחרט. עד שלא דברתי אני שליט ומושל על דיבורי, אבל כשיצא הדיבור מפיהי דיבור מושל בי".

התוצאות הקשות ביותר של פטפטנות חסרת שחר מקופלות במלים אלה: "כשיצא הדיבור מפיהי דיבור מושל בי". בדברים לא שקולים שאמרת לחברתך השתרבבו גם מלים מעליבות, ולפתע עומדת חברתך נכחך חוורת ופגועה, ולבך נצבט בקרבך, אבל הדיבור כבר יצא מפיו. מכאן ואילך הוא המושל על התפתחות היחסים בינך ובין חברה יקרה לך. אגב פטפוט בין חברות סיפרת גם על ענין משפחתי שראוי להצניע אותו, ולפתע שומעים בני משפחתך, שהתפרסם הענין, והיה לנושא בפי כל, ונגרם להם צער רב. מה לא היית נותנת כדי "להשכיח" מלב הבריות דבר שגלית את בעצמך? אבל כיון שאמרת אותו בקלות דעת, הרי הדיבור שיצא מפיו מושל על התפתחות הדברים להבא. מורה העירה לך הערה, שנראתה בלתי מוצדקת בעיניך. בתגובה התפרצת, ואמרת דבר שלא היית צריכה לומר אותו. המורה לא השיבה לך, אבל דווקא בשתיקתה חשת, כי התפרצותך הפיזה הסגירה צד נסתר באישיותך, ש"הצלחת" להסתירו עד היום, וקיוית להעלימו לחלוטין. כמה היית רוצה למחוק מתודעתה של המורה את הדברים שאמרת, אבל אי אפשר למחוק דברים שיצאו מהפה: "כשיצא הדיבור מפיהי הוא מושל בי".

"אמר החכם: אני שומע דבר הרע, ואני שותק. אמרו לו: ולמה? אמר להם: אם אשיב ואענה להם למחרפי, אני ירא, שאשמע חירופים אחרים יותר קשים מן הראשונים. ואמר: כשהכסיל חולק עם החכם, והחכם שותק, תשובה גדולה היא לכסיל. ואמר: הכסיל מצטער בשתיקת החכם יותר משאם היה משיב לו, ועל זה נאמר (משלי כו ד): אל תען כסיל כאולתו. ועוד: אדם יכול לגלות לו סודות, כיון שאינו רגיל ברוב דברים, לא יגלה. ועוד, אינו רגיל ברכילות, ועל זה נאמר (משלי יח כא): מות וחיים ביד הלשון. כי אדם עושה בלשונו יותר ממה שעושה בחרבו, כי אדם עומד כאן, ומוסר את חברו הרחוק ממנו למיתה, אבל החרב אינה ממיתה אלא בסמוך. לכך נבראו לאדם שתי עינים ושתי אזנים ושתי נחירים ופה אחד, לומר שימעט בדיבורו" (ארחות צדיקים). כי גם שוטה הממעט בדיבור חכם יחשב. בשתיקתו אינו מפגין את טפשותו ואינו מסגיר אותה, ואדרבא: לפחות הוא קשוב לשמוע דברי חכמים ממנו, כי על כן אמרו רבותינו: "סיג לחכמה שתיקה" (פרקי אבות ג). וכתב ה"חפץ חיים" ב"משנה ברורה", הלכות תענית: "ראיתי כתוב בספר אחד, כשאדם רוצה להתנדב תענית, טוב יותר שיקבל תענית מן הדיבור ממה שיקבל עליו מן האכילה כי ממנו לא יהיה נזק לא בגופו ולא בנשמתו, ולא יחלש ע"י תעניתו. ורבי דוד מצ'ורטקוב היה אומר: "לעולם אין אדם מתעייף מרוב שתיקה". לא זו בלבד שאין אדם מתעייף מרוב שתיקה, אלא שהשתיקה מרגיעה את הנפש, נוסכת שלוה ומנוחת הדעת. השותק מתרכז, מפנה לבו למחשבה בינו ובין עצמו, זה לו

בימים, ואשר יערב לאדם בן תמותה יהיה מתועב לאדם אחר מיתתו, אבל דברי הבורא עולם נחמדים "לעד" בכל תקופות האדם עלי אדמות, "ולעולמי עולמים" - בכל העולמות. "על אבותינו ועלינו, על בנינו ועל דורותינו". אותו נוסח תפילה לכל הכלל ישראל, לכל הדורות ובכל המצבים שבעולם, ואף על פי כן, אם זוכה אדם להתפלל מתוך התבוננות, אין תפילה אחת שתדמה לחברתה. כל תפילה מגלה בפניו נקודות שלא עמד עליהן מעולם.

אם ישאלו אדם: "האם היום עבר עליך כמו אתמול?" ודאי יענה בשלילה. "כמו שלשום"? שוב יענה בשלילה. אין יום משנות חיינו שיהיה דומה לחברו. המצבים שונים, הן פנימיים והן חיצוניים, והתפילה מותאמת בדיוק נפלא אל המצב בו נמצא האדם **עכשיו**. איך, אם כן, יכולות להיות תפילות שוות?

חז"ל מתבטאים על תפילה (ברכות ו:): "דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם". אותו ביטוי שאנו מתבטאים על ה**בורא עולם** - "ברום עולם מושבך" - מתבטאים חז"ל על תפילה! אם חז"ל אומרים שתפילה עומדת ברומו של עולם, פירושו של דבר, שהיא מסוגלת להעלות אדם לרומו של עולם! והאדם, במקום שיתרומם על ידי תפילה לרומו של עולם, מושך הוא את התפילה לבריא עמיקתא ונשאר שם. אילו ידענו מה יכולים אנו לחולל בתפילתנו, היינו מתייחסים אליה באופן שונה לחלוטין.

על הפסוק בפרשת תולדות (בראשית כה, כא) 'ועתה יצחק לה'" דורשת הגמרא ביבמות ס"ד. שתפילתם של צדיקים נמשלה ל"עתר", שהוא הכלי שהופכים בו את התבואה. ומדוע? אומרת הגמרא: "מה עתר זה מהפך התבואה ממקום למקום, כך תפילתם של צדיקים מהפכת מידותיו של הקב"ה, ממידת רגזנות למידת רחמנות", ומפרש המהרש"א, שהעתר מהפך התבואה, כדי להפריד המוץ מהאוכל, כך תפילתם של צדיקים מרחיקה מידת הדין ומשאירה מידת הרחמים. כשמתבוננים בכך, הרי זה נורא. בלימוד מתקדמים מדי שנה בשנה. כשאדם עמל בלימוד, וחוזר אחרי כמה שנים לאותה סוגיה, הוא נוכח לדעת, שהלימוד אז היה שטחי. בכל פעם שחוזר לאותה סוגיה מתגלים לו דברים חדשים. מה שפעם היה "לומדות" היום הוא פשט. נתאר לעצמנו שאדם יקרא קטע בגמרא שלוש פעמים ביום, ויתרגם המילים הארמיות ללשונו, בלי התבוננות - הרי זה עסק מת! בתפילה - אותה תפילה שהתפללנו בילדותנו מתפללים אנו בבחירתנו, ועד זקנה ועד שיבה. והרי חז"ל בראייתם החודרת, ממשילים התפילה ל"עתר" שמהפך את התבואה - פירושו של דבר, שבשעה שאנו עומדים להתפלל, שמו בידינו, אנשי כנסת הגדולה, עתר, כדי **שנהפוך!** נהפוך חולים לבריאים, נהפוך חוטאים לחוזרים בתשובה, נהפוך רחוקים מדעת לבעלי דעת תורה, נביא שלום לעולם! **כל אחד מאתנו, בעמדו בתפילה, הוא שליח ציבור, אפילו כשמתפלל בינו לבין עצמו!** שהרי הגר"א כותב בחידושו (ריש פ"ה דברכות), שלכן נתקנה תפילת שמונה עשרה בלשון רבים, מפני שמהותה היא תפילה על הכלל, שהקב"ה יחזיר בתשובה את כל התועים, וירפא את כל אלה הנאנקים בייסוריהם וכו', ואנו עומדים כשה"עתר" בידינו, ומשאירים את כל התבואה בשדה כפי שהיתה, בלי לפעול מאומה!

הזמן לתת דין וחשבון לעצמו על עצמו, לבקר את אשר עשה, לתכנן את אשר כדאי לעשות, לחשב את כל צעדיו מתוך עיון וישוב הדעת. "ואם הוא יושב בין החכמים, ישתוק וישמע דבריהם, כי כשהוא שותק, שומע מה שלא ידע... ואמר החכם: כשלא תמצא אדם שמלמדך מוסר, הדבק בשתיקה, פן תדבר שטות, עבור שהלשון קלה מאד, צריך להזהר מאד להכביד הלשון, לשמור אותה שלא תדבר. רוב דברים כמשא הכבד, וכבודות של רוב דברים יותר מכבודות של רוב שתיקה" (ארחות צדיקים). ובעל "חובות הלבבות" כתב: "פרוש, אדם, מדיבורים בטלים, עד שיהיה יותר קל בשבילך להניע את הכבד שבאברך מאשר להניע את לשונך".

ובכל זאת "לפעמים שהשתיקה רעה, כדכתיב (משלי כו ה): ענה כסיל כאולתו, פן יהיה חכם בעיניו. בדברי תורה אם רואה, שהכסילים מלגלים על דברי חכמים, יענה להשיבם מטעותם, שלא יהיו חכמים בעיניהם. אם רואה אדם עובר עבירה, ימחה בידו ויוכיחהו. וכבר אמר שלמה (משלי טו א): מענה רך ישיב חמה ולשון רכה תשבר גרם. לכך ירגיל אדם, שיהיו לו דברים רכים, ולא יהיה רגיל בדברים קשים. והזהר בלשונך שתשמור אותה כאישון בת עין, כי פייכסיל מחיתה לו, ושפתיו מוקש נפשו (משלי יח ז), וכתיב (משלי כא כג): שומר פיו ולשונו, שומר מצרות נפשו, ונאמר (איוב יג ה): מי יתן החרש תחרישון, ותהי לכם לחכמה. ואם תשב בחבורה, טוב שיאמרו לך דבר, מה אתה שותק כל כך? ממה שתהיה מדבר, ויהיו דבריך להם למשא, ויאמרו לך שתוק" (ארחות צדיקים) אבל את הדיבורים שאינם למשא אלא לנוחם ולמשיבי נפש בודאי חובה קדושה לדבר. חברה, היושבת עצובה ומרת נפש, עשויה לחוש הקלה גדולה, אם רק תגשי ותשאל אותה "מה קרה", או "במה אפשר לעזור לך". פלונית, שנתנסתה בנסיון מר, והיא מכונסת ואילמת ממילים, תתעודד מאד, אם תאמרי לה מילים אחדות על מעלתם של נסיונות, ועל השכר הצפון בהם, ותביעי בה אמון, שאם נכשלה בנסיון זה, בודאי ובודאי תלמד מכך להבא, ותעמוד בנסיונות בעתיד וכל כיוצא בזה. קשישה גלמודה מיחלת בכל לבה, שתכנסי לביתה סתם כך כדי "לפטפט" וזה בגדר "פטפט של מצווה" הוא (אם רק תשכילי להזהר מדיבורי רכילות ולשון הרע). ספרי לה על ארועים מענינים בחיי כתתך ובחייך האישיים, על שמחות שנחגגו בשכונה ועוד.

בודאי, כל דיבור היוצא מהפה טעון שבעים ושבע בדיקות, אם אין בו נימה של לגלוג או של עלבון, אם אינו עלול להסב צער לזולת, או להזכיר לו דבר שיביאו לאי נעימות. למותר להזכיר את האיסורים הרבים הכרוכים בדיבורי לשון הרע, שהרי ענין זה קובע ברכה לעצמו. והלא מפני החשש מגלישה אל דיבורים אסורים קבע בעל "ארחות צדיקים": "השתיקה היא גדר גדול ליראת שמים, כי אי אפשר להיות יראת שמים בלב המרבה דברים".

ועל כן הסביר רבי שמואל צבי מאלכסנדר את הפסוק האמור בפרשה: "זה הדבר אשר צווה ה' תעשו": עליכם להשתדל, שכל דיבור שלכם יהיה אך ורק אשר צוה ה'". הלואי נזכה לעמוד בצו אחד זה מתוך פרשת שמיני.

מהי הסיבה שאנו כה מזלזלים בתפילה? מפני שאנו מרגישים בה יובש. כחציר יבש. נתאר לעצמנו: אילו ברא הקב"ה את המאכל בלי שום טעם, והאדם היה צריך לאכול רק למען קיום הגוף, אין ספק שחלק גדול מהאנושות היה גווע ברעב! הערבות של המאכל היא המושכת לאכול. אנו מרגישים יובש בתפילה, בלי חיות ובלי טעם - ולכן נמצאת היא אצלנו בשפל המדרגה. אם נצליח למצוא טעם בתפילה - נצליח להתרומם עמה. ומהי הדרך?

בעיקר בענין התפילה מקשה הסבא מקלם זת"ע ("חכמה ומוסר" ח"ב מאמר א): הרי הקב"ה מרחם על האדם, הרבה הרבה יותר מאשר הוא מרחם על עצמו, ומרגיש בצער הגדול, אם כן לשם מה צריכים אנו להתפלל? עוד מקשה הוא: חז"ל קוראים לתפילה "עבודה" - "איזו היא עבודה שבלב - זו תפילה" (תענית ב.). ולכאורה איזו "עבודה" היא, כשאדם מבקש צרכיו הפרטיים? ואומר הוא ז"ל, שכל עניני העולם מושגתים על סיבה ומסובב. הרופא נותן תרופה, נוטלים אותה - ומבריאים! עוסקים במסחר ומרוויחים; זורעים תבואה - היא צומחת; מוכרים ומרוויחים. דבר זה טבוע באדם בצורה מבהילה. תפילה צריכה לנפץ את המחשבה הזאת. כיצד? כל ענין התפילה הוא, **לצייר לעצמו**, שהסיבה האמיתית להכל היא הבורא יתברך. וזו באמת עבודה גדולה, להחיות לנגד עיניו, בציורים מוחשיים או בציורים שכליים, **שהבורא** הוא סיבת הכל. ומה שמבקש רפואה ופרנסה ושאר צרכיו, אינו אלא להזכיר **לעצמו** שהוא בידיו. אם הבורא עולם ימלא בקשתו או לאו - אין זה נוגע, מפני שהאמת היא, שמה **שבאמת** טוב עבורו - אין הוא יודע ועליו לבטוח שהקב"ה יעשה מה שטוב לו. אלא שמכיון שבעיני בשר, ההצלה מהצרה היא הדבר הטוב ביותר עבורו, לכן חייב הוא להתפלל שהבורא יתברך יצילנו מהצרה, ושהוא הכח היחיד בעולם היכול באמת להצילו מאותה צרה, אבל מה באמת טוב עבורו - זה אינו יודע.

ר' אליהו לאפיאן זצ"ל עורך, על מה שמצינו, שמשם רבינו בקש מהקב"ה, לפני מותו (במדבר כז, טז-יז) 'פקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר, איש על העדה. אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו ואשר יוציאם ואשר יביאם, ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה'. דלכאורה, כאשר אדם מדבר אל חברו והוא חושש שחברו אינו משיג את חשיבות הענין וחומרותו, אומר הוא לו משל, כדי שבעזרתו ישכיל להבין וירד לסוף דעתו, אבל כאן מדבר משה רבנו אל הקב"ה, וכי הקב"ה זקוק חלילה, למשל, כדי להבין חשיבות הענין של מנהיג? ענה ר' אליהו זצ"ל, שמשם רבנו אמר את הציור **לעצמו**, מה נורא יהיה המצב אם לא ימצא המנהיג הראוי, ואמר: כלל ישראל בלי מנהיג הוא כצאן בלי רועה - כדי שבקשתו למיניו מנהיג תצא ממעמקי הלב! בעיון תפילתו של אברהם אבינו על סדום (בראשית יח, כג-לג): רואים דבר מפליא, דא"י שם 'ויגש אברהם ויאמר: האף תספה צדיק עם רשע? אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר, האף תספה ולא תשא למקום למען חמישים הצדיקים אשר בקרבה? חלילה לך מעשות כדבר הזה, להמית צדיק עם רשע, והיה כצדיק כרשע, חלילה לך, השופט כל הארץ לא יעשה משפט? ויאמר ה', אם אמצא בסדום חמישים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם'. לכאורה, מהי כל האריכות? ברגע שאברהם אמר: 'אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר', היה צריך הקב"ה להפסיקו ולומר לו: "אין חמישים צדיקים", ולה נתן לו להמשיך ולומר "חלילה לך" וגו' ויותר מזה: למה נתן לו לבקש "אולי יש ארבעים וחמישים", אולי שלושים, אולי עשרים, אולי עשרה? מיד כשאמר "אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר", היה צריך הקב"ה לקטוע אותו, באמצע דבריו, ולומר לו: "אין אפילו עשרה!"

וכאמור רואים בזה ענין נפלא. בתפילה, הנקודה העיקרית איננה שהבקשה תתמלא, אלא עצם התפילה, היא המטרה, משום שמגלה לנו, שסיבת הכל היא - הבורא עולם, ותפילה זו מרוממת **אותנו** לרומו של עולם! הבורא עולם נתן לאברהם אבינו לבקש בתפילתו, למרות שלא היתה שייכת, ואפשר לו לסיים **כל** דבריו, מפני שהתפילה היא רוממות עצומה לנברא, בין אם הבקשה מתמלאת בין אם אינה מתמלאת, ולפיכך לא רצה הבורא עולם למנוע ממנו להתפלל! - ותפילתו אכן נחרתה לנצח נצחים! 'אשרי שא-ל יעקב בעזרו' - מאושר הוא האדם שא-ל יעקב עוזר לו, אבל אפילו אינו זוכה לעזרה, ואינו זוכה שבקשתו תתמלא, מכל מקום אשריו, ש'שברו על ה' אלקיו". מאושר הוא שתקותו היא בה". עצם התקוה בה' - היא האושר. איננו מכירים די ברוממותה של תפילה, אך חסרה לנו גם ההכרה ברוממותה של הנפש. חסר לנו האמון בגדלות הנפש, שאחד מאתנו מסוגל לשוחח ישירות עם הבורא עולם, שכל אחד מאתנו הוא שליח ציבור של הכלל ישראל. חז"ל חרדו על כך ואמרו (ברכות כח): "וכשאתה מתפלל - **דע לפני מי** אתה מתפלל". והכוונה, כפי שכותב הרמ"ח לוצאטו ז"ל, כשמבאר חלקי החסידות (פרק יט) "שהוא עומד לפני הבורא יתברך שמו". התפילה איננה "רעיונות". תפילה היא מציאות **ממשית**, שהוא עומד ממש לפני הבורא עולם. "ונושא ונותן עמו". כמו מוכר ולוקח שנושאים ונותנים זה עם זה, כך האדם נושא ונותן, כביכול, עמו יתברך. הוא מבקש מהבורא עולם משאלה מסוימת, והבורא עולם רוצה תמורה... כאילו הבורא יתברך אומר: אתה מבקש ממנו דעת, רפואה, פרנסה וכו' - מה אתה מוכן להשקיע תמורת זה? ממש כציורו של הסבא מקלם על מוכר הבדים. "אף על פי שאין עינו של אדם רואהו. ותראה, כי זה הוא היותר קשה, שיצטייר בלב ציור אמיתי, יען אין החוש עוזר לזה כלל. אמנם, מי שהוא בעל שכל נכון, **במעט** התבוננות ושימת לב, יוכל **לקבוע** בלבו אמיתת הדבר - שהדבר יהיה קבוע ותקוע בלבו ולא איזו מחשבה חולפת - איך הוא בא ונושא ונותן **ממש** עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן ומאתו הוא מבקש והוא יתברך שמו מאזין לו, מקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו, ורעהו מקשיב ושומע אליו". זהו עולם חדש! לא "רעיונות" ולא "השקפות" ולא פירוש המילות, אלא שיחה עם הבורא עולם!

משנת השבת

הלכות והליכות

הרה"ג משה פנחס זנדר שליט"א

המשך מהעלון ההקודם - פרק ו
תפילות ליל שבת

מזמור שיר ליום השבת

ט. לאחר מכן אומרים "מזמור שיר ליום השבת" הרומז על יום שכולו שבת שיהיה בימות המשיח (טז). (ויש שנהגו לאומרו מעומד (יז)).

י. לאחריו אומרים מזמור "ה' מלך גאות לבש", שהוא נדרש על כניסת השבת, שכשסיים הקב"ה מלאכתו נתעטף בתפארת לבושו (יח).

יא. יש נוהגים לומר פרק "במה מדליקין" (פרק ב' ממסכת שבת) (יט). (ובשבת חול המועד או ביום טוב שחל בשבת נהגו רבים שלא לאומרו (כ)).

יום טוב שחל בשבת

יב. אם חל יום טוב או מוצאי יום טוב, בשבת, וכן בשבת חול המועד, נוהגים להשמיט את המזמורים הראשונים בקבלת שבת ומתחילים ב"מזמור לדוד". ב"לכה דודי" מדלגים חלק מהבתים: אומרים את החרוז "לכה דודי" ושני בתים ראשונים ("שמור", "לקראת") ושני בתים האחרונים ("ימין", "בואי בשלום") (כא). (יש שנוהגים בכך מנהגים אחרים - ראו בהערות (כב)).

ב. תפילת ערבית

תפילת ערבית

א. לפני תפילת ערבית יש האומרים מאמר הזוהר (בפרשת תרומה) "כגוונא", ורבים נהגו שלא לאומרו כאשר חל יום טוב בשבת או בערב שבת, וכן בשבת חול המועד (כג).

ב. תפילת ערבית מתחילה באמירת "ברכו", ואין אומרים לפניו "והוא רחום יכפר עוון" (כד).

ג. בסוף השכיבונו חותמים "ופרוש עלינו... הפורש סוכת שלום", ואין חותמים "שומר עמו ישראל לעד", כי בשבת אין צריכים שמירה, משום שהשבת שומרת עלינו (כה).

ד. רבים נוהגים לומר אחר סיום ברכת "השכיבונו", שבה מתפללים על השמירה, את הפסוקים "ושמרו בני ישראל את השבת" (כו), לומר שאם ישמרו ישראל את השבת לא יצטרכו שמירה (כז), ויש שלא נהגו לומר פסוקים אלה (כח).

שכח ולא אמר ופרוש

ה. שכח ולא אמר "ופרוש" והתחיל לומר ברוך אתה ה' על דעת לסיים שומר עמו ישראל לעד, יסיים "הפורש סוכת שלום" (ולא "שומר עמו ישראל") (כט).

ו. שכח וסיים "שומר עמו ישראל לעד", יוסיף ויאמר מיד "הפורש סוכת שלום". אולם אם עבר זמן "כדי דיבור" (זמן אמירת "שלום עליך רבי" (ל)) מעת שסיים תיבת "לעד", אין לומר עוד "הפורש" (לא).

המשך בעלון הבא

את המקורות והערות להלכות והליכות שבת, אפשר לעיין בספר "משנת השבת" מאת הרה"ג משה פנחס זנדר שליט"א.

אמרות

לפרשת השבוע

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי (ט, א)

הרי אמרו "כל מקום שנאמר "ויהי" לשון צער", ישראל קדושים רק שבעה ימים יש להם. יום אחרי יום האדם מתלכלך באבק החולין ובעוונות, ושכבת הלכלוך מצטברת וגדלה מיום ליום, לא אבק של יום ראשון כאבק של יום הששי, לבסוף בא היום השביעי, שבת, והאדם רוחץ ומטהר בו מכל האבק הרוחני, "פנים חדשות באו לכאן" ומתחיל דף חדש בחיים, למחרת אינו מונה יום שמיני אלא יום ראשון ("ראשון לחשבון עוונות").

ואולם אם לא רחץ ולא טהר, חלפה עליו השבת בלא רושם, השכבה הקודמת של אבק זוהמה בעינה עומדת ומוסיפה עוד לתפוח עד לאימה, ויום ראשון הוא יום שמיני, המשך לשבוע הקודם.

על כגון דא בודאי יש להתבטא בלשון צער: "ויהי".

(רבי חיים מאיר מויז'ניץ)

וַיִּקְרְבוּ כָל-הָעֵדָה וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי ה' (ט, ה)

אין עמידה אלא תפילה. (גמרא)

משמו של האריז"ל אמרו, שיקבל עליו אדם קודם התפילה לקיים מצות "ואהבת לרעך כמוך", וזוהי ההכנה לתפילה.

סמוכין לדבריו יש ללמוד מהפסוק שלפנינו. "ויקרבו כל העדה", תחילה השתדלו בני ישראל ליצור ביניהם קירוב לבבות הדדי, ורק לאחר מכן "ויעמדו לפני ה'" וזוהי תפילה.

(רבי אברהם יששכר מרדומסק)

קָרַב אֶל-הַמִּזְבֵּחַ (ט, ז)

רש"י: "שהיה אהרון נוט וירא לגשת, אמר לו משה: למה אתה נוט, לכך נבחרת"

"למה אתה בוש" - כיון שיש בכך מדה כשרה זו של בוש, של צניעות, ענוה ושפלות רוח, "לכך נבחרת" - לכך נבחרת לכהונה גדולה.

(רבי ישראל בעל שם טוב)

מכאן נמצאנו למדים שכך צריך האדם להיות: בוש מצד עצמו, וחיל ורעדה יאחזוהו בגשתו לקיים מצוה, אבל לא ייסוג חלילה אחרנית, אלא יתחזק בכח הצווי מפי הקב"ה ויקרב לעשות את המצוה.

בושה זו של אהרן הכהן - ודאי היתה מדה נכונה, שהרי צדיק תמים היה, ללא דופי ומום, בושה זו אף היא אחת ממעלותיו. ואולם לא פחות משהצטיין במעלת הבושה הצטיין במדתו האחרת; ברגע שאמר לו משה "קרב אל המזבח", מיד "ויקרב אהרן אל המזבח". הזריזות במקרה זה, היא אות מבחן לבושה, מוכיחה שהיא בושה של אמת.

כללו של דבר: בושה-של-אמת ודאגת עוונות כנה אינם גורמים כלל לעצבות, לרפיון ידים או לכל מניעה אחרת בעבודת הבורא. נהפוך הוא: בושה כזאת מביאה בסוף-דבר לידי שמחה, כפי אמר דוד המלך (ע"פ תנא דבי-אליהו פ"ג): "שמחתי מתוך יראתי - ויראתי מתוך שמחתי".

(רבי יהודה אריה לייב מגור)